

ภาคที่ ๕

• การบรรลุอริยสัจธรรม

การบรรลุนิพพาน

ทุกๆ อารมณ์ที่ผ่านมาจากประสาทสัมผัส จะรวมลงที่เวทนาทั้งหมด หากผู้ปฏิบัติ ดำรงสภาวะนี้คือ เห็นอาการเกิด - ดับของเวทนาไปเรื่อยๆ ปัญญาแก่กล้าขึ้นตามลำดับ เมื่อ ประจักษ์ชัดในลักษณะของเวทนาแล้ว ก็จักล่วงรู้ถึงธาตุแท้ของต้นเหตุด้วยว่า มีลักษณะ อាកาร ใดๆ "เพราะเวทนาเป็นสภาวะธรรมที่ค้นหาเข้าไปหนองเหนียว รัตติง เกาะกุมไว้...เมื่อ เวทนาดับ ต้นเหตุก็ไม่มีที่อิงอาศัย ไม่มีภาวะให้เกาะกุม รัตติง จึงถึงวาระที่ดับลง..."

จะเห็นชัดว่า ภาวะที่อิสระจากแรงแห่งต้นเหตุ (ผู้ประจักษ์ผู้ทากรณ) นั้นเป็น ใดๆ เริ่มประจักษ์ชัดในความเป็นจริงอันลุ่มลึก...เพราะความหลง (อวิชชา) แท้ๆ ที่เปิด โอกาสให้เจ้าต้นเหตุ เข้าไปหลงผลิตผลิต ยินดีในความเกิด-ดับของขันธ์ หนักเข้าก็มั่นหมาย (อุปาทาน) เอาความเกิด-ดับนั้นๆ มาสร้างภาพพจน์เป็นตัวตน...ภาวะที่หลงยึดถือว่าเป็นตัวตน (อัตตา) ก็คลายตัวออกมา...ทุกข์ ภาวะที่บีบคั้นทางจิตใจนั้น เพราะไปหลงยึด...ฝ่าฝืนกฎแห่ง ธรรม ต้องเป็นอย่างนี้ ต้องเป็นอย่างนั้น...จงเป็นอย่างนี้ อย่าเป็นอย่างนั้น...จง **เที่ยงแท้** มั่นคง อยู่อย่างนี้ อย่าได้แปรผันเป็นอย่างอื่น...

อุบัติธรรมทั้งหลาย ปรากฏขึ้นเพราะอาศัยองค์ประกอบแห่งเหตุปัจจัย ปรากฏขึ้น แล้ว...ตั้งอยู่...ดับสลายไป...ไตรลักษณ์ญาณ ความรู้ความเห็นในภาวะ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ปรากฏชัด ภาวะแห่งความยินดี ยินร้าย พอใจ ไม่พอใจ จางคลายไป... จางคลายไป...

จิตเขาจะเป็นกลาง (อุpekขาสัมโพชฌงค์ - สังขารุpekขญาณ) ต่อสภาพธรรมที่ ปรากฏให้รับรู้ เกิด-ดับ, เกิด-ดับ...ทุกครั้งที่ประจักษ์ชัดในอาการเกิด-ดับของเวทนา ก็จักรู้เห็นส ภาพความดับของต้นเหตุด้วยเช่นกัน ลักษณะแรงยึดเหนี่ยวของต้นเหตุก็จะเบาบางลงไปเรื่อยๆ ดำรง รักษา พอกพูน สภาวะนี้ให้มาก ภวิตา พหุสิกตา ทำให้มาก เจริญให้มาก นี่คือ **"เส้นทางสู่ ความหลุดพ้น"**

" เมื่อ ศักย์ แห่ง สมณะพละ และ วิปัสสนาพละ พร้อมเพรียงสมดุลงค์เป็นมัคคสมังคี ปัญญาของผู้ปฏิบัติจะรู้เห็น ลักษณะการเกิด - ดับ ได้ชัดมาก...วู้บ! ความรู้สึกเคลื่อนไปที่มโนธาตุ (หัวใจ) ความรู้สึกเหมือนมีอะไรกดทับที่หัวใจ เหมือนหัวใจถูกบีบเค้นรู้สึกอึดอัด...นี่คือ ลักษณะของจิตที่กำลังจะหลุดพ้นจากอำนาจแรงดึงดูด-แรงยึดเหนี่ยวของตัณหา...วู้บ...วู้บ... เกิด - ดับ, เกิด - ดับ...วู้บ! ลักษณะเกิด - ดับ **ดับสิ้นสุดลง!** ไม่สืบเนื่องต่อไป ไม่มีการเกิด - ดับใดๆของขันธ์ปรากฏ ลักษณะที่ไม่เกิด ไม่ดับ นี่คือ ภาวะ **นิพพาน**"

ช่วงระยะเวลาแห่งสังสารวัฏอันยาวนาน สภาพขันธ์ที่เกิด - ดับ, เกิด - ดับ ประดุจ ระลอกคลื่น มีรู้จบสิ้น มาบัดนี้ พบแล้ว ประจักษ์แล้ว ระลอกคลื่นแห่งความเกิด - ดับ

"ดับสิ้นสุดลง! "เราจะมีความรู้สึกอย่างไรหนอ? "...สิ่งใดสิ่งหนึ่ง(ภาวะแห่งขันธ์)มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นย่อมดับสลาย (สิ้นสุดลง) เป็นธรรมดา"

สภาพขันธ์เกิด - ดับ สิ้นสุดลง ผู้ประจักษ์ครั้งแรกจัดเป็นประเภท "ไสดาบันบุคคล" อุปติสสะบริพาชก (พระสารีบุตร) หลังจากบรรลุธรรมที่พระอัสสชิแสดงให้ฟังแล้ว ปัจจุบันขณะญาณปรากฏขึ้นแก่ท่านว่า... "ธรรมนี้แหละถ้ามีก็เพียงนี้เท่านั้น ท่านทั้งหลายจงแทงตลอดบทอันหาความโศกมิได้นี้ พวกเรายังไม่เห็นลวงเลยมาแล้วหลายหมื่นกัลป์" (53)

" ช่วงที่อาการเกิด - ดับสิ้นสุดลง แรงดึงดูดของตัณหาดับ ความรู้สึกอิสระ เนื่องจากภาวะความคิดปรุงแต่งใดๆ เนื่องจากจุดเวทนา(ใจ) และสัญญา(สมอง) ดำรงเป็นอิสระอยู่... ภาวะนี้รู้ได้เฉพาะผู้ที่เข้าถึงแล้วเท่านั้น ยากต่อการบรรยาย เพราะสมมุติบัญญัติเข้าไปไม่ถึง เป็นสภาวะธรรมที่พึงรู้เห็นได้เฉพาะตน"

ระยะที่ผลจิตกำลังปรากฏ (ต่อช่วงจากมัคคจิต) บริเวณเปลือกตาทั้ง ๒ ข้าง ปรากฏแสงสว่างอันหาประมาณมิได้ เปลือกตามีอาการเต้น...เหมือนจะลืมนตา...แต่ไม่ลืมนตา เป็นอยู่จนกระทั่งจิตคลายจากการเสวยผล ลักษณะแสงสว่างที่กล่าวถึงนี้ หากเป็นช่วง อรหัตตมรรคและเป็นภาวะวิสัยแห่งพุทธบุคคลด้วยแล้ว แสงจะมีกำลังสูงยิ่ง สาดส่องไปทั่วโลกธาตุ...

" ภิคุชทั้งหลาย เมื่อใดตาคาตได้ตรัสรู้บุตรสมาสัมโพธิญาณ ในขณะนั้นแสงสว่างอันโอฬารจนหาประมาณมิได้ ยิ่งใหญ่กว่าอาณาภาพของเทวดาทั้งหลายจะบันดาลได้ ได้ปรากฏขึ้นในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ ถึงแม้ในโลกกันตริก นรก อันโล่งโล่งไม่มีอะไรปิดกั้น แต่มีดมน หากการเกิดแห่งจักขุวิญญาณมิได้ อันแสงสว่างแห่งดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ อันมีฤทธิ์อาณาภาพอย่างนี้ ส่องไปไม่ถึงนั้นแม้ในที่นั้น **"แสงสว่างอันโอฬารหาประมาณมิได้"** ยิ่งใหญ่กว่าอาณาภาพของเทวดาทั้งหลายจะบันดาลได้ ก็ได้ปรากฏขึ้นเหมือนกัน สัตว์ที่เกิดอยู่ที่นั่น รู้จักกันได้ด้วยแสงสว่างนั้น พวกมันร้อง

ว่า..." ท่านผู้เจริญทั้งหลายเอ๋ย ผู้อื่นอันเกิดอยู่ในที่นี้ นอกจากเราก็มีอยู่เหมือนกัน" (54)

ภาวะจิตหลังเข้าสู่กระแสนิพพาน ผู้บรรลุบางท่าน ไม่สามารถหยั่งลงสู่ความหลับได้ เป็นระยะเวลา ๒-๓ วัน ปฏิบัติทางรูปขันธ์เกิดการถ่ายเท ชับธาตุหยาบออกจากร่างกาย ซึ่งผู้มีประสบการณ์จะพึงประจักษ์ชัดด้วยตัวเอง

(53) วินย.มทา 4/60/73-75

(54) อ.จตุกก. 21/127/179-180 ปฐมตถาคตอภินริยสูตร

อุปมาลักษณะของมัคคจิต

....เหมือนวิ่งไปด้วยความเร็วสูง แล้วถูกแรงแห่งมหาศาลกระชาก กลับหันหลัง!
เหมือนคนที่ทุกข์ทรมานกับการแบบของหนัก ฐูป! ของหลุดหล่นหายไป!
 ...เหมือนเชือกที่ถูกขึง ดึงให้ตึงจนเต็มที ตรงกลางของเชือกถูกของมีคมตัดขาดสะบั้นลง!
 ...เหมือนลูกโป่งที่ถูกอัดก๊าซแล้วใส่ลงไปในถัง เติมน้ำตามลงไปปริมาณน้ำเพิ่มขึ้น ลูกโป่งก็ลอยสูงขึ้นจนน้ำล้น... ลูกโป่งก็หลุดออกไปจากปากถัง!
เหมือนการดูภาพที่เคลื่อนไหวบนจอภาพ...วีป! ปรากฏการณ์ทุกอย่างดับไปฉับพลัน!
เหมือนอยู่ในสภาพไร้ผู้นำ ไร้ขอบเขต ไร้มิติ ไร้กาละ ฯลฯ

บุพพนิมิตแห่งการบรรลุธรรม

ก่อนหน้าจะถึงบรรลุธรรมผล ประมาณวันหรือสองวัน จะมีบุพพนิมิต ปรากฏการณ์ทางความฝัน ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน จะปรากฏแก่ผู้บรรลุธรรมผลทุกท่าน

.... นิมิตเห็นตัวเองถูกฆาต ปีสาดจ ชับไล่ จะทำร้าย วิ่งไป... ศัตรู ก็ยิ่งไล่ล่าตัวเข้าทุกขณะ... ไปถึงริมฝั่งแม่น้ำแห่งหนึ่ง กว้างไกลสุดสายตา ขณะที่ศัตรูกำลังกระโจนเข้าถึงตัว ปาอาหารก็เกิดขึ้น! ปรากฏตัวเองลอยขึ้นจากพื้น เหวะข้าม ไปอีกฟากฝั่งหนึ่งได้โดยปลอดภัย ศัตรูไม่สามารถติดตามได้...

...นิมิตเห็นตัวเอง สามารถตอบปัญหาธรรมที่ถูกถามได้ถูกต้อง ทุกครั้งที่ตอบปัญหาจบ จะมีเทพ เทวา ดิถีพิณ ประโคม... พร้อมกับโปรยดอกไม้ทิพย์ไปรอบๆ ฯลฯ

บุพพนิมิตแห่งการตรัสรู้

ภิกษุทั้งหลาย ความฝันครั้งสำคัญ(มหาสุบินนิมิต) ๕ อย่างได้ปรากฏแก่ตถาคตผู้
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าครั้งเมื่อก่อนแต่การตรัสรู้ ยังไม่ได้ตรัสรู้ ยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่

๑. มหาปฐพีนี้เป็นที่นอนอันใหญ่ของตถาคต จอมเขานิมนต์เป็นหมอน มือข้างซ้าย
พาดลงที่สมุทรด้านตะวันออก มือข้างขวาพาดลงที่สมุทรด้านตะวันตก เท้าทั้งสองหย่อนลงที่
สมุทรด้านทิศใต้ ภิกษุทั้งหลายนี้เป็นมหาสุบิน... เพื่อให้รู้ข้อที่ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
จักได้ตรัสรู้บุตรธรรมสัมมาสัมโพธิญาณ

๒. หญ้าคา งอกขึ้นเหนือจากสะดือ ขึ้นไปสูงจดฟ้า...จักได้ตรัสรู้พร้อมเฉพาะซึ่งอริย
อัฐมรรคแล้วประกาศแก่มนุษย์และเทวดา(ขึ้นไปถึงพรหม)

๓. นอนทั้งหลายตัวสีขาวหัวสีดำ คลานขึ้นมาตามเท้าจนถึงเขา...เพื่อให้รู้ข้อที่
คฤหัสถ์ผู้หนุ่มสาวเป็นอันมาก จักถึงตถาคตเป็นที่พึงตลอดชีวิต

๔. นกทั้งหลาย สีจําพวกมีสีต่าง ๆ กันมาแล้วจากทิศทั้ง ๔ หมอบลงที่ใกล้เท้าแล้ว
กลายเป็นนกสีขาวทั้งหมด...วรรณะสีจําพวกเหล่านี้คือ กษัตริย์ พราหมณ์ เวสส์ สุทท์ ได้ออกจาก
เรือนมาบวชในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว อย่างไม่เกี่ยวข้อด้วยเรือน ย่อมทำให้แจ้งซึ่ง
วิมุตติอันไม่มีอื่นยิ่งไปกว่าได้

๕. ตถาคตได้เดินไปบนอุจจาระกองใหญ่เหมือนภูเข่าแต่อุจจาระมิได้เปื้อนเลย
... เพื่อให้รู้ตถาคตเป็นผู้มีลาภในบริวารคือจิวร บิณฑบาต และคิลานปัจจัยเภสัชทั้งหลาย แต่
ตถาคตไม่ติดจม ไม่หมกใจในลาภนั้น เมื่อบริโภค ก็บริโภคด้วยความเห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่อง
ออกไปพ้นจากทุกข์ (55)

(55) อังคุตตรนิกาย ปิณจนินบาต. 22/196/273-275 มหาสุบินสูตร

ญาณในฉานจิต(สมาธิพละ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า " ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เพราะอาศัย
ปฐมฌานบ้าง ทุตติฌานบ้าง ตติยฌานบ้าง จตุตถฌานบ้าง อากาสนัญญาตนฌานบ้าง
ฯลฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะ ทั้งหลาย เพราะอาศัยเนว
สัจญญานาสัจญญาตนฌานบ้าง" ก็ข้อที่เรากล่าวว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไป
แห่งอาสวะ ทั้งหลาย เพราะอาศัยปฐมฌานบ้าง ดังนี้ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจากกาม ฯลฯ บรรลุปฐมฌาน เธอย่อม
พิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ "รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน อันมี อยู่ในขณะแห่ง
ปฐมฌานนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นดังห้วงไฟ เป็นดังลูกศร ไม่มี
สุข เป็นอาพาธ เป็นของผู้อื่น เป็นของชำรุด ว่างเปล่า เป็นอนัตตา"

เธอย่อมยังจิตให้ตั้งอยู่ด้วยธรรมเหล่านั้น ครั้นเธอ ย่อมโน้มจิตไปเพื่ออมตธาตุว่า นั้น
สงบ นั้นประณีต คือ ธรรมเป็นที่สงบแห่งสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิทั้งปวง ความสิ้นตัณหา
ความคลายกำหนดความดับ นิพพาน "เธอดังอยู่ในปฐมฌานนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ
ทั้งหลาย ถ้ายังไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เธอย่อมเป็นอุปปาติกะ(อนาคามี) จัก
ปรินิพพานในภพนั้น" มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิย - สังโยชน์ ๕ สิ้นไป
ด้วยความยินดีเพลิดเพลินในธรรมนั้นๆ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนนายขมังธนู หรือลูกมือของนายขมังธนู เพียรยิงรูป
หุ่นที่ทำด้วย หญ้าหรือกกก่อนดิน ต่อมาเขาเป็นผู้ยิงได้ไกล ยิ่งไม่พลาด และทำลายร่างใหญ่ๆ
ได้แม้ฉับไฉ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุก็ฉับนั้นเหมือนกันแล สัจจากกาม.. ฯลฯ บรรลุปฐมฌาน
เธอย่อมพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน อันมีอยู่ในขณะแห่ง
ปฐมฌานนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ... ว่างเปล่าเป็นอนัตตา

เธอย่อมยังจิตให้ตั้งอยู่ด้วยธรรมเหล่านั้น ครั้นเธอยังจิตให้ตั้งอยู่ด้วยธรรมเหล่านั้น ย่อม
โน้มจิตไปเพื่ออมตธาตุว่า นั้นสงบ นั้นประณีต คือ ธรรมเป็นที่สงบแห่งสังขารทั้งปวง ความสละ
คืนอุปธิทั้งปวง ความสิ้นตัณหา ความคลายกำหนด ความดับ นิพพาน

"เธอดังอยู่ในปฐมฌานนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้ายังไม่ถึง
ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เธอย่อมเป็นอุปปาติกะ(อนาคามี) จักปรินิพพานในภพ
นั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป" ด้วยความ
ยินดีเพลิดเพลินในธรรมนั้นๆ

ข้อที่เรากล่าวว่ ฅูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เพราะอาศัยปฐมฅมานบ้าง ดั่งนั้นั้น เราอาศัยข้อนี้กล่าวแล้ว ... ในกรณีทุติยฅมาน ตติยฅมาน จตุตถฅมาน มีเนื้อหาอย่างเดียวกัน

ก็ข้อที่เรากล่าวว่ ฅูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เพราะอาศัยอากาสาณัญฅายตณฅมานบ้าง ดั่งนั้นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว

ฅูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะล่งรูปสัณญูาโดยประการทั้งปวง เพราะดับปฏิฆสัณญูา และเพราะไม่ใส่ใจถึงนาคตสัณญูา บรรลุอากาสาณัญฅายตณฅมาน โดยค่านึง เป็นอารมณัว่ อากาศไม่มีที่สุด

เธอย่อมพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ " เวทนา สัณญูา สังขาร วิญญูาณ อันมีอยู่ในขณะแห่งอากาสาณัญฅายตณฅมานนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกขั ... ว่างเปล่า เป็นอนัตตา "

เธอย่อมยังจิตให้ตั้งอยู่ด้วยธรรมเหล่านั้น ครั้นแล้ว ย่อมน้อมจิตไปเพื่ออมตธาคว่ นันสงบ นั้นประณีต คือ ธรรมเป็นที่สงบแห่งสังขารทั้งปวง ความสลละคึนอุปธิทั้งปวง ความสิ้นตัณหา ความคลายกำหนด ความดับ นิพพาน

" เธอตั้งอยู่ในอากาสาณัญฅายตณฅมานนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้ายังไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เธอย่อมเป็นอุปปาคะ (อนาคามี) จักปรินิพพานในภพนั้นมีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชนั ๕ สิ้นไป " ด้วยความยินดี เพลิดเพลินในธรรมนั้นๆ

ในกรณีของวิญญูานัญฅายตณะ อากิณัจญญูายตณฅมาน มีเนื้อหาอย่างเดียวกัน ส่วนการอุปมานั้นเหมือนในรูปฅมานทั้ง ๔

" ฅูก่อนภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดั่งนี้แล สัณญูาสมาบัติมีเท่าใด สัณญูาปฏิเวธก็มีเท่านั้น ฅูก่อนภิกษุทั้งหลาย อายตณะ ๒ เหล่านี้ คือ เนวสัณญูานาสัณญูายตณสมาบัติ และสัณญูาเวทยิตนิโรธ ต่างอาศัยกัน ฅูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่ อายตณะ ๒ ประการนี้ อันภิกษุผู้เข้าฅมาน ผู้ฉลาดในการเข้าสมาบัติ และฉลาดในการออกจากสมาบัติ เข้าแล้ว ออกแล้ว ฟิงกล่าวได้โดยชอบ " (63)

(63) อังคุดตริณิกาย นวกนิบาต 23/36/483-488 ฅานสูตร

วิปัสสนาญาณ (ปัญญาพละ)

๑. นามรูปปริจเฉทญาณ ปราบกฏัตซึ่งสภาวะของธาตุรู้(นาม) และสิ่งที่ถูกรู้(รูป)
๒. นามรูปปัจฉัยปริคคหญาณ รู้ความสัมพันธ์ระหว่างนามรูป
๓. สัมมสนญาณ รู้คุณลักษณะของนามรูป ตามความเป็นจริง(เกิด-ดับ)
๔. อุทยัพพญาณ อากาการเกิด-ดับของนามรูป ปราบกฏัต
๕. ภัททญาณ ประจักษ์ชัดเฉพาะอาการดับของนามรูป
๖. ภยญาณ ประจักษ์ชัดต่อภาวะของนามรูป(ขันธ) ปราบกฏประดุจเพชรฆาต
๗. อาทีนวญาณ เห็นทุกข์โทษอันมีอยู่ประจำนามรูป ตามธรรมชาติและทุกข์โทษที่เกิดจากการหลงเข้าไปยึดติด มั่นหมายนามรูปว่าเป็นตัวตน
๘. นิพพิทาญาณ เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายในนามรูป ที่เกิด-ดับ เกิด-ดับ...นอกจากทุกข์แล้วไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์แล้วไม่มีอะไรดับ...
๙. มุญจितุกัมยตาญาณ มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะพ้นไปจากกองเพลิงแห่งทุกข์
๑๐. ปฏิสังขานญาณ พิจารณาทบทวนหาช่องทาง จะออกจากทุกข์ได้อย่างไร โดยวิธีใด
๑๑. สังขารูปেকชาญาณ พบเห็นทางออกจากกองทุกข์ ยอมรับความเป็นจริงของเหตุปัจจัย สิ่งใดเป็นวิบากก็ปล่อยให้เป็นเรื่องของผล ไม่รับ ไม่ปฏิเสธต่ออาการเกิด-ดับของขันธ ประคองจิตเป็นกลาง ไม่ยินดี ไม่ยินร้าย(ไม่สร้างเหตุขึ้นอีก)
๑๒. "อนุโลมญาณ ภาวะขันธเกิด - ดับ ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง เกิด - ดับ, เกิด - ดับ... ดูดังลูกคลื่น.....ดำเนินมาถึงจุดหนึ่ง...ความรู้สึกทั้งหมด เคลื่อนมาสู่จุดมโนธาตุ (มโนทวาร วัชชนะ) มีความรู้สึกเหมือนหัวใจถูกอะไรกดดัน ทับไว้ รู้สึกอึดอัด (ความรู้สึกเหมือนหายใจไม่ทั่วท้อง) สักพัก..สังขาร-อาการปรุงแต่งทางธรรมารมณฺ์ปรากฏขึ้น - ดับไป,ปรากฏขึ้น - ดับไป, ปรากฏขึ้น - ดับไป...๓ ครั้งสำหรับมณฺฑนบุคคล, ๒ ครั้งสำหรับ ดิกขบุคคล ลักษณะการเกิด - ดับที่ปรากฏนี้ จะพิเศษกว่าอาการเกิด - ดับที่ผ่านๆ มา คือ ช่วงระยะเวลาการเกิด การดับ ปรากฏรวดเร็วมาก...ว๊็บ...ว๊็บ...ว๊าบ...! สันตติแห่งความเกิด - ดับของขันธ **ดับสิ้นสุดลง!**
๑๓. โคตรกฏญาณ จิตหลุดออกจากแรงดึงดูดของภพ (ขันธ) ไปสู่ภาวะที่ **"ไม่เกิด ไม่ดับ"**
๑๔. มัคคญาณ สภาวะจิตมีนิพพาน (สภาพที่**ไม่เกิด ไม่ดับ**) เป็นอารมณ์ "ไม่มีความนึกคิดปรุงแต่งใดๆ ปรากฏ ประหารสังโยชน์เป็นสมุทเฉทตามกำลังแห่งองค์มรรค"
๑๕. ผลญาณ จิตมีนิพพานเป็นอารมณ์สืบต่อจากมรรคญาณ ๓ หรือ ๒ ขณะ

๑๖. ปัจจเวกชนญาณ ช่วงระยะที่ขั้นดับสิ้นสุดลง... อันเป็นภาวะที่ผู้ประจักษ์จะพึงทราบด้วยตนเองว่ามีลักษณะอย่างไร ปัจจเวกชนญาณ คือ ภาวะที่ขั้นเริ่มปรากฏ...พิจารณา ทบทวนถึงกระบวนการแห่งธรรมที่ผ่านมา.... กิฬ... กิชาติ... กิสงไขย... ที่ผ่านมากภาวะที่ขั้นดับสิ้นสุดลงมิเคยปรากฏ... "สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นย่อมดับ(ดับสิ้นสุด)ไปเป็นธรรมดา" (57)

ปัจจเวกชนญาณ ๕ เมื่อมัคคิติดับไปแล้ว ภาวังคจิตก็เกิดสืบต่อ หลังจากนั้นปัจจเวกชนญาณก็ปรากฏ พิจารณา ทบทวนถึงกระบวนการแห่งธรรมที่พึงประจักษ์แจ้ง คือ พิจารณาลักษณะของ มัคคจิต, ผลจิต, นิพพาน, กิเลส — สังโยชน์ที่ละได้และกิเลส - สังโยชน์ที่ยังเหลืออยู่ สำหรับอรหันตบุคคล ไม่มีการพิจารณาที่ยังเหลืออยู่เพราะอรหันตมัคคจิตดับกิเลส - สังโยชน์ทุกประเภทเป็นสมุทเทจ ไม่มีกิเลสอาสวะส่วนใดหลงเหลืออยู่เลย(58)

พวกเธอจงยินดีในความไม่ประมาท จงระมัดระวัง
จิตของตน จงถอนตนออกจากหล่มกิเลส เหมือน
พญาช้างติดหล่ม พยายามช่วยตนเองขึ้น

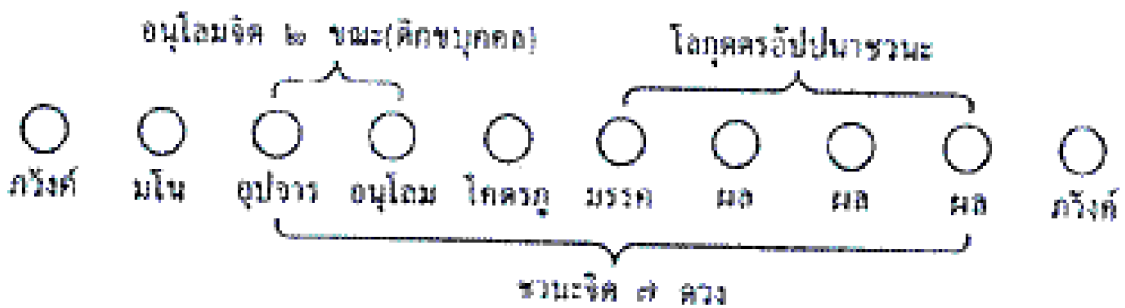
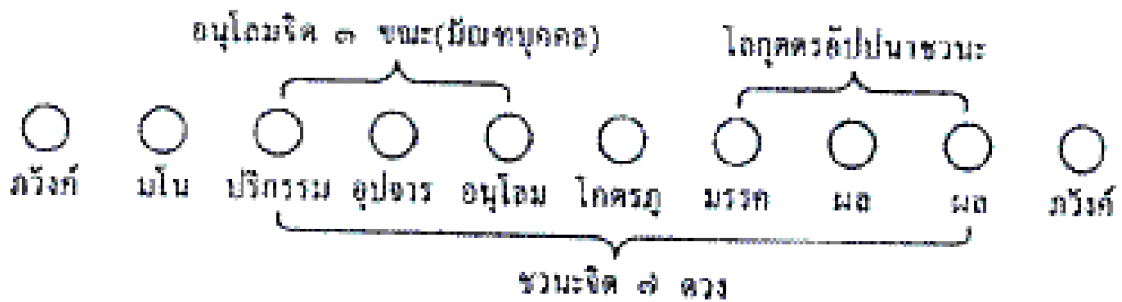
จงถอนความรักของตน เหมือนคนถอนดอกบัว
ที่เกิดในฤดูสารท จงเพิ่มพูนแนวทางแห่งสันติ
คือ นิพพานที่พระสุคตทรงแสดงไว้แล้ว

(57) วินย.มหา. 4/60/75

(58) พุทธธรรม หน้า 364

อัปป์นาชวณะวาระแห่งมัคควิถิ^{๑๖}

กระบวนการของจิตขณะที่ยบรรลุมรรค-ผล

- สังขาร - สังขารเปกขาญาณ
- มโน - มโนทวารวัชระ
- ดิถขบถกต - ผู้มีปัญญาอันทวียิ่งขึ้นแล้ว มีอนุโลมจิต ๒ ขณะ แต่มีผลจิต ๓ ขณะ
- บุคคลผู้มีได้แนบจิตมาก่อน ขณะที่ยบรรลุมรรค ผล สมบัติจะอยู่ในระดับอัปป์นา(เอกภเว) หมายถึงอัมภาสมาธิ ในอวิมรรค ๘

^{๑๖} สุตกนิ ๑ ๕๕9 ทีสุทที. 3:316.324

การบรรลุอริยสัจธรรม ๔ ระดับ

ทราบกันดีแล้วว่า การบรรลุประจักษ์แจ้งในอริยสัจธรรม ต้องอาศัยสมาธิพละ-อัปปนาสมาธิและปัญญาพละที่มีกำลังระดับองค์แห่งการตรัสรู้ เมื่อ "พละ ๒ สม่าเสมอกัน ไม่เหลือมล้ากัน ณ จุดหนึ่ง มัคคญาณ ก็ปรากฏ" ซึ่งก่อนหน้าที่จะดำเนินมาถึงจุดนี้ การบำเพ็ญอินทรีย์ของแต่ละบุคคลก็แตกต่างกันไป " **ผู้ที่มีอุปนิสัยสั่งสมสมาธิมากกำลังสมถะจะนำหน้าวิปัสสนา ส่วนผู้ที่สะสมมากทางปัญญากำลังวิปัสสนาก็นำหน้าสมถะ** "

"อาวุโสทั้งหลาย ภิกษุหรือภิกษุณีรูปหนึ่งรูปใดก็ตาม จะพยากรณ์หรือหัตตผลในสำนักของข้าพเจ้า ก็ย่อมพยากรณ์ด้วยมรรค ๔ ทั้งหมด หรือด้วยมรรคใดมรรคหนึ่งในบรรดามรรคทั้ง ๔ เหล่านี้ กล่าวคือ

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เจริญวิปัสสนาอันมีสมถะนำหน้า เมื่อเธอเจริญวิปัสสนาอันมีสมถะอยู่ มรรคเกิดขึ้น เธอเสพคุ่นเจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้น เมื่อเธอเสพคุ่น เจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้น สังโยชน์ทั้งหลายย่อมถูกละได้ อนุสัยทั้งหลายย่อมสิ้นไป

๒. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเจริญสมถะอันมีวิปัสสนานำหน้า เมื่อเธอเจริญสมถะอันมีวิปัสสนานำหน้าอยู่ มรรคเกิดขึ้น เธอเสพคุ่นเจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้น เมื่อเธอเสพคุ่น เจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้น สังโยชน์ทั้งหลายย่อมถูกละได้ อนุสัยทั้งหลายย่อมสิ้นไป....."

๓. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กัน เมื่อเธอเจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กัน มรรคเกิดขึ้น เธอเสพคุ่นเจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้น เมื่อเธอเสพคุ่น เจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้น สังโยชน์ทั้งหลายย่อมถูกละได้ อนุสัยทั้งหลายย่อมสิ้นไป

๔. อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีใจถูกชักให้เขวไปด้วยธรรมุจฺจ (แต่ครั้ง) ถึงคราวเหมาะที่จิตนั้นตั้งแน่วสงบสนิทลงได้ในภายในเด่นชัดเป็นสมาธิ มรรคเกิดขึ้นแก่เธอ เธอเสพคุ่นเจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้น เมื่อเธอเสพคุ่น เจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้นสังโยชน์ทั้งหลายย่อมถูกละได้ อนุสัยทั้งหลายย่อมสิ้นไป "

อังกุตตรนิกาย จตุกกนิบาต 21/170/218-219 ยุคนัธสูตร

โสดาปัตติมัคคญาณ

" อัญจิกมรรค-มรรคมืองค์ ๘ องค์สุดท้ายคือสัมมาสมาธิซึ่งได้แก่ รูปฌาน ๔, โภชฌนค์ องค์แห่งการตรัสรู้ องค์สุดท้าย คือ สมาธิสัมโพชฌนค์, วิปัสสนาญาณองค์สุดท้าย ก่อนที่จิตจะเข้าสู่มัคควิถี คือ สังขารูปกขาญาณ "

จิตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ปล่อยวาง เป็นกลางต่อสภาพเกิด-ดับของขันธ์ สติปัญญาที่ประจักษ์ชัดในอาการเกิด-ดับในระดับสังขารูปกขาญาณนี้ ภาวิตา พหุลีกตา ทำให้มาก เจริญให้มาก ทำให้เป็นประจักษ์ยาน เห็นสันตติแห่งการเกิด-ดับ สืบต่อกันเป็นสายๆ "นี่คือสภาวะธรรมที่จะนำจิตเข้าสู่ความหลุดพ้น"

คลื่นแห่งการเกิด - ดับสืบต่อกันมาเป็นสาย ๆ ...จิตเคลื่อนสู่อัปนาชวณะวิถี (ปฐมฌาน) เอกัคคตาจิต - ตั้งมั่น เป็นหนึ่งเดียว ณ จุดตำแหน่งปฐมฌาน นานพอควร ... จิตเคลื่อนออกมาเห็นการเกิด-ดับของเจตสิก ที่เกิดร่วมกับองค์ประกอบแห่งปฐมฌาน มีทั้งหมด ๑๖ ดวง

...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องนี้ สารีบุตรสังัดจากกาม สังัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน มีวิตก(๑) มีวิจารณ์(๒) ปีติ(๓) สุข(๔) จิตเป็นเอกัคคตา(๕) ผัสสะ(๖) เวทนา(๗) สัญญา(๘) เจตนา(๙) วิญญาณ(๑๐) ฉันทะ(๑๑) อธิโมกข์(๑๒) วิริยะ(๑๓) สติ(๑๔) อุเบกขา (๑๕) มนสิการ(๑๖) เป็นอันสารีบุตรกำหนดได้แล้วตามลำดับบท เป็นอันสารีบุตรรู้แจ้งแล้ว ทั้งที่ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป

" เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่าด้วยประการนี้ เป็นอันว่าธรรมที่เรายังไม่ย้อมมี ที่มีแล้ว ย่อมพราหายไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสอาศัยไม่ได้ พัวพันไม่ได้ พันวิเศษแล้ว พราไปได้แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจที่ฝึกให้ปราศจากเขตแดนคือกิเลสได้แล้ว เธอย่อมรู้ชัดว่าธรรมเครื่องสลัดทุกข์ที่สูงขึ้นไปยังมีอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์มิได้เพราะปฏิบัติธรรมนั้นๆให้มากขึ้น" (60)

" หลังจากประจักษ์ภาวะเกิด-ดับของสังขารขันธ์ - เจตสิกธรรมชัดเจนนดีแล้ว....จิตคลายจากความเป็นหนึ่ง ณ จุดปฐมฌาน เคลื่อนขึ้นสู่จุดมโนธาตุ-จุดหัวใจ (มโนทวารวัชชนะ) มีพลังอย่างหนึ่งดูความรู้สึกไว้ ตรึงจิตไว้เป็นหนึ่งเดียว ณ จุดนี้จะรู้สึกเหมือนหัวใจถูกกดทับ อึดอัด หายใจไม่ทั่วท้อง อาการวาบหวิวเหมือนใจจะขาด ! สังขารขันธ์ - อารมณป์รุงแต่ๆ ไม่ปรากฏ...สั๊กพัก สภาวะเกิด - ดับ ของสังขารขันธ์ปรากฏขึ้นมาอีก ๒ หรือ ๓ ขณะซึ่งเป็นลักษณะการเกิด - ดับที่พิเศษไม่เหมือนการเกิด - ดับที่ผ่านๆมา เป็นอาการเกิด - ดับที่รวดเร็วมาก ขณะที่

๑, ๒, ๓ วิบ...วิบ...วิบ ! สันตติแห่งการเกิด - ดับ **ดับสนิท สิ้นสุดลง!** จิตเป็นอิสระจากแรงดึงดูด ไปสู่สถานะที่ไม่มีปรากฏการณ์เกิด - ดับของขันธ ไร้มิติ ไร้รูปร่าง พ้นจากขอบข่ายแห่งกาลละ สถาน ไม่ใช้ความว่าง ไม่ใช่ความมีอยู่หรือไม่มี พ้นไปจากสมมุติบัญญัติทั้งปวง"

ช่วงระยะที่จิตถูกตรึงไว้ที่มโนธาตุ และอาการเกิด - ดับ ปรากฏขึ้น ๒ หรือ ๓ ขณะ นั่นคือสถานะของ **"อนุโลมญาณ"** อาการเกิด - ดับ ขณะที่ ๑ คือลักษณะของ **"ปริกรรม"** ขณะที่ ๒ คือ **"อุปจาระ"** ขณะที่ ๓ คือ **"อนุโลม"** สันตติแห่งการเกิด - ดับสิ้นสุดลง จิตเป็นอิสระหลุดออกจากแรงดึงดูด คือสถานะ **"โคตรกญาณ"** สภาพจิตไร้มิติ ไร้ขอบเขต ไร้กาลละ สถาน พ้นไปจากสมมุติบัญญัติทั้งปวง คือสถานะของ **"มัคคญาณ"** มัคคญาณดับไป ผลญาณก็เกิดขึ้น ๒ หรือ ๓ ขณะมีนิพพานเป็นอารมณ์อย่างเดียวกับมัคคญาณโดยไม่มีภวังคจิตแทรกคั่นเลย

เมื่อผลญาณขณะสุดท้ายอันเป็นมัคคขณะ ที่ ๗ ดับไปภวังคจิตก็เกิดขึ้นและดับไป ปัจจุบันขณะญาณจึงเกิดขึ้น ปัจจุบันขณะญาณทำกิจ ๕ อย่างคือ พิจารณาสภาวะธรรมของมัคคญาณ, ผลญาณ, นิพพาน, กิเลสที่มัคคญาณดับได้เป็นสมุทเฉท, และกิเลสที่ยังเหลืออยู่ (60) มัชฌิมนิกาย อุปปริณณาสก 14/93-97/108-144 อนุปทสูตร

ความเร็วของสายฟ้าแลบ

ความเร็วของสภาพเกิด - ดับ จนกระทั่งเข้าสู่มัคคญาณนั้นเทียบได้กับความเร็วของสายฟ้าแลบ

๑. ภาวะเกิด - ดับ ขณะสุดท้าย **ดับสิ้นสุดลง!**
๒. สภาพจิตที่อิสระ หลุดลอยออกจากแรงดึงดูด (แรงดึงดูดแห่งตัณหา)
๓. **จิตเข้าสู่สภาวะที่ไม่มีอาการเกิด - ดับ** ไร้มิติ ไร้รูปร่าง ไร้ขอบเขต ไร้กาลละ พ้นจากสมมุติบัญญัติทั้งปวง

อาการเกิด - ดับ สืบต่อกันของสภาวะธรรม ๓ ขณะ ปรากฏรวดเร็วมาก เหมือนกับความเร็วของแสงที่เกิดจากฟ้าแลบ!

โดยสภาวะธรรม มัคควิธีทั้ง ๔ ระดับ ย่อมมีสัมมาสมาธิ-รูปฌานระดับใดระดับหนึ่งเป็นบาทฐานเสมอ เรียกว่า **"อัปปนาชวณะมัคควาระวิธี"** เพราะฉะนั้น เมื่อปฐมฌานเป็นบาทฐานแก่ไสดาปัตติมัคควิธีแล้ว (ปฐมมรรคย่อมมีปฐมฌานเป็นบาทฐาน) ปฐมฌานจะไม่เกิดร่วมกับมัคควิธี ๓ ระดับเบื้องต้น เพราะลักษณะของขันธ(สมาธิพละ, ปัญญาพละ:สังขารขันธ) ที่ปรากฏเกิด-ดับในช่วงมัคควิธีนั้นจะเกิดขึ้นได้เพียงครั้งเดียว จะไม่เกิดร่วมกับมัคควิธีที่เหลืออีก ๓ ระดับ

หมายความว่า สภาวะธรรมของขั้นที่หนึ่งที่เกิดร่วมกับมัคควิถีแต่ละระดับ จะมีลักษณะที่ละเอียด
ขึ้นๆ ตามระดับกำลังอินทรีย์ของผู้ที่บรรลุนั้นๆ

บาทฐานแห่งมัคควิถี

โสดาปัตติมัคควิถี สมบัติระดับปฐมฌานเป็นบาทฐาน ทำกิจเป็นสัมมาสมาธิใน
อภิญ्ञังคิกมัคค์

สกทาคามิมัคควิถี สมบัติระดับทุติยฌานเป็นบาทฐาน ทำกิจเป็นสัมมาสมาธิใน
อภิญ्ञังคิกมัคค์

อนาคามิมัคควิถี สมบัติระดับตติยฌานเป็นบาทฐาน ทำกิจเป็นสัมมาสมาธิในอภิญ्ञัง
คิกมัคค์

อรหัตมัคควิถี สมบัติระดับจตุตถฌานเป็นบาทฐาน ทำกิจเป็นสัมมาสมาธิในอภิญ्ञัง
คิกมัคค์

"อรูปฌานมีองค์ฌานอย่างเดียวกับจตุตถฌาน เพียงแต่เปลี่ยนอารมณ์จากรูปเป็นอรูป
อรูปฌานที่ ๑,๒,๓ เป็นบาทฐานแห่งมัคควิถีได้ ส่วนอรูปฌานที่ ๔ อายุกาลและลักษณะการเกิด-
ดับของนามขั้นนี้ ไม่อยู่ในลักษณะที่จะเป็นบาทฐานแห่งมัคควิถีได้"

วิโมกข์ ๓

ลักษณะการเกิด - ดับของขั้นที่ปรากฏก่อนที่จิตจะเข้าสู่มัคควุณมี ๓ ลักษณะ

๑. อนิจจลักษณะ ปัญญาของผู้ที่บรรลุนิยสัย เห็นการเกิด - ดับในลักษณะของความไม่
เที่ยง เกิด - ดับ, เกิด - ดับ สืบต่อกันเป็นสายๆ จนกระทั่ง **"ดับสิ้นสุดลง!"** อันเป็นลักษณะของ
"อนิมิตตวิโมกข์"

๒. ทุกขลักษณะ ทุกขเวทนาทางกายส่วนใดส่วนหนึ่งปรากฏขึ้นก่อนที่จิตจะเข้าสู่อนุโลม
ญาณ...สังขารขั้นนี้เกิด - ดับ ขณะสุดท้าย **"ดับสิ้นสุดลง!"** ทุกขเวทนาทางกายก็ดับสนิทสิ้นสุด
ลงพร้อมกัน อันเป็นลักษณะของ **"อัปฺปนฺนิตฺตวิโมกข์"**

๓. อนันตลักษณะ ปัญญามองเห็นการเกิด - ดับของขั้นนี้ ในลักษณะที่ไร้สาระ ไร้แก่น
สาร ไม่เป็นที่ตั้งแห่งตัวตน จนกระทั่งการเกิด-ดับขณะสุดท้าย **"ดับสิ้นสุดลง!"** อันเป็น
ลักษณะของ **"สุญญตวิโมกข์"**

กิจ ๓ ในอริยสัจ๔

กิจ ๓ ในอริยสัจ ๔

อริยสัจ ๔	อริยสัจ ๔	กิจ ๓	กตญาณ
ทุกข์	ปัญญานัยยังรู้ลักษณะของ ขันธ ๕ ตามความเป็นจริง	สภาพเกิด - ดับของขันธ ปราณูปัต	ลักษณะและสภาวะของ ขันธทั้งห้าในรูปที่ดับแล้ว
สมุทัย	ปัญญานัยยังรู้ลักษณะของ สังขหา ที่เกาะเกี่ยว รั้งไว้ ในอากาการเกิด - ดับ ของ เวทนา "เวทนาปุจฉยา ตณฺหา"	ปัญญานัยยังรู้อากาการเกิด-ดับ ของเวทนาอย่างชัดเจน ก็จะ เห็นอากาการเกิด-ดับของสังขหา คำไม่ สังขหาไม่มีที่อาศัย ไม่มีที่ยึดเกาะ ไม่มีที่รั้งไว้ "เวทนามิโรชา ตณฺหานมิโรธา"	ปัญญานัยยังรู้ชัดถึงสภาพ ของสังขหา ที่ไม่มีที่อาศัย ให้ยึดเกาะ
นิโรธ	สิ้นคิดแห่งการเกิด-ดับ ของ ขันธที่สืบต่อกันมายาวนาน ในสังสารวัฏ "ดับสิ้นสุดลง" มัคคญาณปรากฏ	มัคคญาณปรากฏ มีนิพพาน เป็น อารมณฺ์ ทำกิจประหาร สังโยชน ตามกำลังแห่งองค์ มรรค	ปัจจเวกขณญาณ ทำกิจ พิจารณา หลังจากมัคค ญาณและผลญาณดับไป แล้ว
มรรค	สัมมาวาจา, สัมมาภังคะ, สัมมา สังมาชาชีวิต คือ วิตรเจตสิก หรือวิปริตเจตสิก : สีลพละ, สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ : ปัญญาพละ สัมมาวาจาณะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ : สมานีพละ	องค์มรรคทั้ง ๘ ที่มีกำลังระคับ โพชฌณฺ์เกิดขึ้นพร้อมกัน ทำกิจพร้อมกัน	ปัญญานัยยังรู้ชัดถึงกิจของ องค์มรรคทั้ง ๘ ที่ทำกิจได้ โดยสมบูรณ์

" ญาณ ๓ ทำกิจในอริยสัจ ๔ ได้พร้อมเพรียงกัน เปรียบเสมือนเทียนไขที่ถูกจุดขึ้นดวงไฟย่อมทำกิจ ๔ อย่างในขณะเดียวกัน คือ ๑.ทำให้ให้ลูกใหม่ ๒.กำจัดความมืด ๓.เกิดพลังแสงสว่าง ๔.ทำให้ให้หมดไป "

พุทธพจน์ ในสติปัฏฐานสูตร หมวดธัมมานุปัสสนา นีวรณปัพพะ ข้อที่ ๕ ข้อความว่า...
" การละวิจิกิจฉาที่เกิดขึ้นแล้ว มิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัด และวิจิกิจฉาที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นอีกต่อไป ด้วยเหตุใดก็รู้ชัดเหตุนี้ด้วย" อายตนะปัพพะ ข้อความว่า ... "สังโยชน (สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัมผัสพตปรามาส) ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วยสังโยชน (สังโยชน๓) ที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย" ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานที่กล่าวมานี้ ย่อมปรากฏชัดแจ้งสมบูรณ์แก่ปัญญาของอริยบุคคลระดับโสดาบัน

สกทาคามีมคคญาณ

โสดาบันบุคคลผู้ปรารถนาธรรมอันเกษมจากโยคะเบื้องสูงขึ้นไป ท่านจะเพิ่มกำลังอินทรีย์ภาวนาให้แก่กล้าขึ้นด้วยการเจริญสติปัฏฐานให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป อารมณ์ของสติปัฏฐานบางส่วนดับสนิท ไม่เกิดขึ้นอีก เช่น โภกมุลจิต-จิตที่มีลักษณะความโลภอันประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ ๔ ดวง โหมมูลจิต ที่ประกอบด้วยวิจิกิจฉา ๑ ดวง อกุศลจิตและอกุศลเจตสิกที่กล่าวมาเป็นตัวเหตุที่ทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ ถูกประหารเป็นสมุทเขตด้วยโสดาปัตติมคคญาณ ดังนั้นลักษณะที่เกิด-ดับปรากฏแก่ปัญญาของโสดาบันบุคคลจึงละเอียดกว่าสามัญชนทั่วไป เรียกว่า "**อสาธารณญาณ**" คือปัญญาที่เกิดเฉพาะอริยบุคคลไม่เกิดขึ้นกับสามัญชนทั่วไป

มคควิธีของสกทาคามีมคค ก็เหมือนกับโสดาปัตติมคค ต่างกันแต่เพียงความละเอียดของขั้นที่เกิด - ดับและกำลังอินทรีย์ เพราะผู้ที่ก้าวสู่สกทาคามีนั้นเป็นอริยบุคคล ส่วนผู้ที่เข้าสู่ระดับโสดาบัน ยังเป็นสามัญชนอยู่ ดังนั้นวิปัสสนาญาณ ๑๖ ญาณ ข้อที่ ๑๓ คือโคตรกญาณ ในมคควิธีทั้ง ๓ เบื้องบนจึงเปลี่ยนเป็น **โฆทาน**:ละเอียดขึ้น

เมื่อกำลังแห่งองค์มรรคทั้ง ๒ คือ สมาธิพลและปัญญาพลจะสม่ำเสมอ อันการเกิด - ดับของขั้นปรากฏชัด...จนกระทั่งสันตติแห่งการเกิด - ดับที่ดำเนินมาเป็นสายๆ นั้น "**ดับสิ้นสุดลง!**" เป็นครั้งที่ ๒ สกทาคามีมคคญาณก็ปรากฏ ประหารสังโยชนได้เหมือนกับพระโสดาบันแต่มีคุณธรรมเพิ่มขึ้นอีกคือทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบาง

อนาคามีมัคคญาณ

อริยบุคคลผู้เป็นวิปัสสนายานิก อธิปนาสมาธิจิต(ฌานจิต)จะปรากฏเฉพาะช่วงที่มีคค
ญาณปรากฏเท่านั้น หลังจากบรรลุอริยสังขธรรมขั้นสกทาคามีแล้ว ฌานจิตที่เป็นระบบก็ปรากฏชัด
ขึ้นเรื่อยๆ เมื่อจิตเสพอารมณแห่งปฐมฌานจนเกิดวสี ความชำนาญเต็มที่แล้วรูปฌาน ๒ ,๓ ,๔ ก็
จักบรรลุได้โดยลำดับ เพราะฉะนั้นสังขารขั้นเกิด-ดับปรากฏแก่พระสกทาคามี จึงมีสภาวะธรรม
ระดับรูปฌานเกิดร่วมด้วย

เมื่อสมาธิอินทรีย์ - รูปฌาน ๔ เจริญได้โดยสมบูรณ์แล้ว ณ จุดหนึ่งที่มีสมาธิพละและ
ปัญญาพละมีกำลังสม่ำเสมอ เพื่อทำกิจเป็นองค์แห่งการตรัสรู้อริยสังขธรรม สันตติแห่งการเกิด-
ดับของขั้น **"ดับสิ้นสุดลง !"** ครั้งที่ ๓ อนาคามีมัคคญาณก็ปรากฏประหารสังโยชน์ได้เป็นสมุ
ทเขตเพิ่มอีก ๒ คือ กามราคะ ปฏิฆะ นั่นคือกามฉันทะนิเวรณและพยาบาทนิเวรณก็ดับสนิทโดย
สิ้นเชิง

เมื่อสภาวะธรรมแห่งมัคคญาณ ผลญาณสิ้นสุดลง ภาวังจิตเกิดสืบต่อและดับไป ปัจจ
เวกชนญาณระดับอนาคามีปรากฏ **"ไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก !"**

สมาธิอินทรีย์ - สมาธิพละ ย่อมสมบูรณ์ในระดับจิตของอริยบุคคลขั้นที่ ๓ เมื่อรูปฌานทั้ง
๔ สมบูรณ์แล้ว อรูปฌานอีก ๔ ระดับ ก็จักบรรลุได้โดยไม่ยาก โอรัมภาคิยสังโยชน์ อันเป็น
สังโยชน์เบื้องต้น เป็นกิเลสต้นเหตุที่ครอบงำจิตให้ยึดติด ยินดีในอารมณ์ระดับกามภูมิคือ รูป เสียง
กลิ่น รส สัมผัส ถูกทำลาย ดับสนิทด้วยกำลังแห่งอนาคามีมัคคญาณ เพราะฉะนั้นสังขารขั้นที่
เกิด - ดับในระดับปัญญาของอนาคามีบุคคล ส่วนมากจึงอยู่ในระดับรูปฌานและอรูปฌาน

พระพุทธพจน์ในสติปัฏฐานสูตร หมวดธัมมานุปัสสนา นิเวรณปัพพะ ข้อความว่า. " การ
ละกามฉันทะที่เกิดขึ้นแล้ว..การละพยาบาท...การละกุกุกจะที่เกิดขึ้นแล้ว มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัด
ด้วยเหตุนั้นด้วย และธรรมเหล่านั้นที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดด้วยเหตุ
นั้น" ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานที่กล่าวมานี้ ย่อมปรากฏชัดแก่ปัญญาระดับอนาคามี

อรหันต์มัคคญาณ

กิเลส ตัณหา ที่จะยังจิตของอนาคามีบุคคลให้ยินดีอยู่ในอาการเกิด - ดับของขันธ์ จะมีอยู่ในระดับ รูปธาตุและอรุธธาตุ เพราะกิเลสตัณหาที่ยินดี ยึดติดในกามธาตุ ถูกทำลายดับสนิทไปแล้ว เพราะฉะนั้นอริยบุคคลระดับนี้หากไม่สามารถบรรลุคุณธรรมขั้นสุดท้ายในปัจจุบันชาติได้ จุตินายไป ก็ไปเกิดในคติสุทธาวาสภูมิ อันเป็นระดับรูปภูมิ ไม่กลับมาเกิดในกามภูมิอีกเพราะจักบรรลุอริยสังขารธรรมขั้นสูงสุดและปรินิพพานบนสุทธาวาสภูมินั้น

สังขารธรรมระดับ รูปธาตุ อรุธาตุ เกิด-ดับเป็นอารมณ์แห่งสติปัญญาฐานของอนาคามีบุคคล สมาริพละและปัญญาพละองค์แห่งการตรัสรู้ ดำเนินมาถึงจุดสมบุรณ์ สูงสุด สันตติแห่งสังขารธรรมที่ เกิด - ดับ **"ดับสิ้นสุดลง!"** เป็นครั้งที่ ๔ อันเป็นครั้งสุดท้าย อรหันต์มัคคญาณ ปราภฏประหารสังโยชน์เบื้องสูงทั้งหมด กิเลส ตัณหาทั้งหลายที่มีคคญาณทั้ง ๓ ระดับเบื้องต้น ประหารไม่ได้ ถูกประหาร ดับสนิทโดยสิ้นเชิง อริยบุคคลระดับที่ ๔ นี้เป็นผู้ที่เจริญสติปัญญาฐานได้โดยสมบุรณ์

จักรภาวะ-วิมุตติญาณทัสสนะ

หลังจากจิตคลายออกจากมัคควิถึแล้ว ภาวังค์เกิดขึ้นและดับไป...แม้คลายออกจากภาวะนิพพานแล้ว สภาพจิตที่อยู่เหนือโลกสมมุติ เหนือโลกบัญญัติแห่งธัมมารมณณ์ ยังทรงปรากฏเด่นชัดประจักษ์ชัดต่อคลื่นแห่งอารมณ์ภายนอกที่มากกระทบอายตนะภายใน คลื่นแสงกระทบประสาทตา, คลื่นเสียงกระทบประสาทหู, คลื่นกลิ่นกระทบประสาทจมูก, คลื่นรสกระทบประสาทลิ้น, คลื่นความเย็น-ร้อน อ่อน-แข็งๆ กระทบประสาทกาย, คลื่นธรรมารมณณ์กระทบใจ คลื่นแห่งอารมณ์ที่มากกระทบประสาทแต่งละจุด จะพุ่งตรงเข้าไปกระทบธาตุรู้(ใจ) แล้วดับสลายเป็นความว่าง....คลื่นอารมณ์ลูกใหม่ก็ไหลเข้ามากระทบแล้วดับสลายไป คลื่นแห่งอารมณ์ที่จุดประสาทสัมผัสที่ไหลมากกระทบธาตุรู้(ใจ) มีลักษณะปรากฏเหมือนวงกลมหรือ**"จักร"** ที่หมุนรอบอยู่ระหว่างประสาทสัมผัสกับธาตุรู้(ใจ)

ระยะที่ประจักษ์ชัดต่อสภาพวงกลมหรือจักร จิตจะอยู่เหนืออารมณ์ความคิดนึกทั้งปวง นั่นคือเหนือ-พ้นไปจากสมมุติและบัญญัติจักรภาวะดำเนินมาถึงจุดหนึ่ง ถึงวาระดับสลาย ดับสิ้นสุดลง...! **ญาณทัสสนะ** (ความรู้ที่ไม่เนื่องด้วยความคิดนึก ไม่อาศัยข้อมูลจากความคิดนึก) * ปราภฏ... "ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจอื่นใด ในพระพุทธศาสนาที่จะทำไม่มีแล้ว ท่านได้บรรลุถึง **วิมุตติธรรม** อันพ้นแล้วจากบ่วงของมารและบ่วงของมัจจุราช" เสียงฟ้าคำรามลั่น ! ...ด้วยอานุภาพของเหล่าเทพเทวา...

* **ญาณทัสสนะระดับนี้คือ ลักษณะของวิมุตติญาณทัสสนะ**

พุทธพจน์ในอังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต มหาวรรค ปาฬิตตกสูตร ข้อความว่า
 "...ดูก่อนิกษุทั้งหลาย สมัยใดอริยสาวกทำให้แจ้งซึ่ง เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะ
 มิได้เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ สมัยนั้น อริยสาวก
 เปรียบเหมือนปาฬิตตกพฤกษ์ (ดอกปาริชาติ) ของเทวราชันดาวดึงส์บานเต็มที

ดูก่อนิกษุทั้งหลาย สมัยนั้น ภูมมเทวดา ย่อมประกาศให้ได้ยินว่า ท่านรูปนี้ มีชื่ออย่าง
 นี้ เป็นสัททิวาริกของท่านชื่อนี้ ออกจากบ้านหรือนิคมชื่อนั้น บวชเป็นบรรพชิต กระทำให้แจ้งซึ่ง
 เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ใน
 ปัจจุบันเข้าถึงอยู่

เทวดาชั้นจาตุम्मหาราชฟังเสียงแห่งภูมมเทวดา...เทวดาชั้นดาวดึงส์...เทวดาชั้นยา
 มา...เทวดาชั้นดุสิต...เทวดาชั้นนิมมานรดี...เทวดาชั้นปรนิมิตตสวรรค์... เทวดาชั้นพรหมฟัง
 เสียงแห่งเทวดาชั้นปรนิมิตตสวรรค์แล้ว ย่อมประกาศให้ได้ยินว่า ท่านรูปนี้ มีชื่ออย่างนี้ เป็น
 สัททิวาริกของท่านชื่อนี้ ออกจากบ้านหรือนิคมชื่อนั้น บวชเป็นบรรพชิต กระทำให้แจ้งซึ่งเจโต
 วิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ใน
 ปัจจุบันเข้าถึงอยู่ "โดยเหตุนี้ เสียงก็ระบือไปตลอดพรหมโลกชั่วขณะนั้น ! ชั่วครู่ นั้น!
 อานุภาพของพระชินาสพเป็นดังนี้"

ทะเลแห่งสังสารวัฏ

โลกแห่งสังสารวัฏ คือการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพ ภูมิต่างๆ อันหาจุดเริ่มต้นและเบื้องปลายไม่พบนี้ สัตว์ผู้เกิดมาแล้ว ย่อมแหวกว่ายอยู่ในทะเลแห่งความสุข ความทุกข์ สมหวัง ผิดหวัง ความพลัดพราก ความเจ็บไข้ อาพาธ กระทั่งจุติตายไป หากไม่สิ้นเหตุปัจจัย ก็ไปถือปฏิสนธิ คือความเกิดอีก แล้วก็เผชิญกับมรสุมในทะเลหลวงแห่งความทุกข์อีกต่อไป วนไปเวียนมาไม่รู้จบสิ้น

สัตว์โลกจึงเสมือนลอยคออยู่ในท่ามกลางทะเลหลวง ทุกๆชีวิตต่างพยายามแหวกว่ายเข้าฝั่ง เพื่อจักต้องไม่เผชิญกับภัยอันตรายต่างๆ แต่ก็มองหาฝั่งไม่เจอ เพราะถูกม่านหมอกแห่งอวิชชาปิดกั้นไว้ปีแล้วปีเล่า ภพแล้วภพเล่า เกิด ๆ ตาย ๆ ก็ยังแหวกว่ายวนเวียนอยู่อย่างเดิม

" ท่ามกลางทะเลหลวงอันกว้างใหญ่ไพศาลที่มีดมิดและเต็มไปด้วยภัยอันตรายต่างๆ รอบด้าน แสงสว่างแห่งปัญญาเท่านั้นที่จะนำสัตว์โลกขึ้นสู่ฝั่งที่ปลอดภัยได้

สติปัฏฐาน ๔ เป็นสนามแห่งการฝึกฝนจิตเพื่อให้เกิดปัญญาญาณ เป็นยานอันเอก เป็นยานที่เลิศ เป็นยานอันประเสริฐที่จะรื้อถอนสัตว์โลกให้ขึ้นฝั่งพ้นจากวังวนแห่งความทุกข์ ที่เวียนว่ายมานานแสนนาน "

อภิธรรมปิฎก บุคคลบัญญัติ เล่มที่ ๓๖ ข้อ ๒๐๓ สัตตบุคคลบัญญัติ พระพุทธองค์ทรงแบ่งบุคคลออกเป็น ๗ ประเภท ดังนี้

๑. ผู้จมแล้วครั้งเดียว ย่อมจมอยู่นั่นเอง

คือบุคคลผู้มีจิตประกอบไปด้วยอกุศล อันเป็นธรรมด้าล้วนๆ

๒. ผู้โผล่ขึ้นมาแล้วจมลงไปอีก

คือบุคคลผู้มีจิตประกอบด้วยธรรม คือ ศรัทธา หิริ-ความละอายต่อบาปอกุศล, โอตตัปปะ-ความเกรงกลัวต่อบาป วิริยะ-ความพากเพียร, ปัญญา กุศลธรรม ๕ อย่างนี้ ย่อมยังประโยชน์อันสูงสุดให้สำเร็จได้แต่ไม่สามารถรักษาคุณธรรมไว้ได้ มีแต่ความเสื่อมลงในที่สุด

๓. ผู้โผล่ขึ้นมาแล้ว หยุดอยู่

คือบุคคลผู้มีจิตประกอบไปด้วยกุศลธรรม ๕ ประการ แต่ดำรงอยู่ ณ จุดเดิมไม่เจริญขึ้นทั้งไม่เสื่อมลง

๔. ผู้โผล่ขึ้นมาแล้ว เหลียวมองดู

คือบุคคลผู้มีจิตประกอบไปด้วยกุศลธรรม ๕ ประการ และสามารถเจริญคุณธรรมไปถึงขั้นสูง คือระดับโลกุตตระ ดับกิเลส ประหารสังโยชน์ได้เป็นสมุทเขตเป็นอริยโสดาบันบุคคล ผู้ปิดประตูแห่งอบายภูมิ เป็นผู้คงที่ที่จะตรัสรู้ธรรมขั้นสูงสุด อันเป็นที่ดับสนิทแห่งเพลิงทุกข์ทั้งปวง จะเวียนว่ายอยู่ในภพภูมิอีกไม่เกิน ๗ ครั้ง ถึงแม้ท่านจะเวียนว่ายอยู่ แต่ก็จะไม่ไปสู่นแดนอบายภูมิ เพราะประตูแห่งอบายภูมิได้ปิดสนิทแล้วสำหรับบุคคลประเภทนี้ ท่านเปรียบว่าท่ามกลางความมืดมิดแห่งอวิชชาอัน แสงฟ้าแลบแห่งปัญญาปรากฏขึ้นครั้งแรก ทำให้มองเห็นทิศทางว่าฝั่งอยู่ที่ใด

๕. ผู้โผล่ขึ้นแล้ว วายข้ามไป(วายเป็นหาฝั่ง)

คือจิตระดับพระสกทาคามีบุคคล ผู้เห็นแสงฟ้าแลบแห่งปัญญาปรากฏขึ้นครั้งที่ ๒ เห็นฝั่งแห่งนิพพานชัดแล้ว พากเพียรแหวกว่ายเข้าสู่ฝั่ง ปัญญาระดับนี้ สามารถประหารสังโยชน์ได้ ๓ อย่าง เหมือนโสดาบันบุคคล และสามารถดับโลภะ โทสะ โมหะ อันเป็นส่วนหยาบๆได้ด้วย เป็นผู้ที่เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏอีกเพียงครั้งเดียวเป็นอย่างช้าก็จะขึ้นสู่ฝั่งได้โดยปลอดภัย

๕. ผู้โผล่ขึ้นแล้ว และวายเป็นถึงที่ต้นพอหยั่งถึง

คือจิตระดับอนาคามีบุคคล ผู้บรรลุอริยสังขารครั้งที่ ๓ ผู้เห็นปรากฏการณ์ฟ้าแลบแห่งปัญญาครั้งที่ ๓ เป็นผู้ดับสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ได้เป็นสมุทเขต หากไม่บรรลุคุณธรรมขั้นสุดท้ายในปัจจุบันชาติ จะถือปฏิสนธิ - อูบัติขึ้นไปบนสุทธาวาสภูมิ และจักบรรลุคุณธรรมขั้นสุดท้ายพร้อมทั้งปรินิพพานบนพรหมโลกนั้น ไม่กลับมาสู่กามภูมิอีก

๗. ผู้โผล่ขึ้น และวายเป็นไปถึงฝั่งแล้ว เป็นผู้ประเสริฐยืนอยู่บนบก

คือจิตระดับพระอรหันต์ เมื่ออรหันต์มคคญาณปรากฏเปรียบได้ตั้งสายฟ้าฟาดลงมา กิเลส ตัณหาที่เหลืออยู่ดับหมดสิ้นผ่านหมอกแห่งอวิชชา ถูกกำจัดแล้ว กงล้อแห่งสังสารวัฏถูกทำลายสิ้นแล้ว เข้าถึงแล้วซึ่งเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ลื่นไถ่แห่งอัสวะกิเลสทั้งปวง

ผู้พ้นแล้วจากอบาย

เข้าวันหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรครองจีวร ถือบาตร เข้าไปบิณฑบาตในนครสาวัตถี ท่านเห็นว่าเวลายังเช้าเกินไปสำหรับการบิณฑบาต จึงแวะเข้าไปยังอารามของพวกปริพาชกถลิตีอื่น ได้ทักทายปราศรัยกันตามธรรมเนียมแล้ว นั่งลง ณ ส่วนข้างหนึ่ง ก็ในเวลานั้นแล พวกปริพาชกทั้งหลายนั้น กำลังยกข้อความขึ้นกล่าวโต้เถียงกันอยู่ ถึงเรื่องบุคคลใดก็ตาม ที่ยังมีเชื้อเหลือ ถ้าตายแล้ว ย่อมไม่พ้นจากนรกจากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกติ วินิบาต ไปได้เลยสักคนเดียว ดังนี้

ท่านพระสารีบุตรไม่แสดงว่าเห็นด้วย และไม่คัดค้านข้อความของปริพาชกเหล่านั้น ลูกจากที่นั่งไป โดยคิดว่าจักทูลถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วจักได้ทราบความข้อนี้ ครั้นกลับจากบิณฑบาตภายหลังอาหารแล้ว จึงไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในตอนเช้าทุกประการ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า

สารีบุตร พวกปริพาชกถลิตีอื่น ยังอ่อนความรู้ไม่ฉลาด จักรู้ได้อย่างไรกันว่า ใครมีเชื้อเหลือ ใครไม่มีเชื้อเหลือ

สารีบุตร บุคคลที่มีเชื้อ (อุปาทิ) เหลือ ๙ จำพวก ดังต่อไปนี้ แม้ตายไป ก็พ้นแล้วจากนรก พ้นแล้วจากกำเนิดเดรัจฉาน พ้นแล้วจากเปรตวิสัย พ้นแล้วจากอบาย ทุกติ วินิบาต บุคคล ๙ จำพวกเหล่านั้นเป็นอย่างไรเล่า? แก้วจำพวกคือ

๑. สารีบุตร บุคคลบางคนในภพนี้ "เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล ทำได้เต็มทีในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา" เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป บุคคลนั้นเป็น "อนาคามีผู้จะปรินิพพานในระหว่างอายุยังไม่ทันถึงกึ่ง(อันตราปรินิพพาน)" สารีบุตร นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๑ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกติ วินิบาต

๒. สารีบุตร บุคคลบางคนในภพนี้ " เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล ทำได้เต็มทีในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา" เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป บุคคลนั้นเป็น "อนาคามีผู้จะปรินิพพาน เมื่ออายุพ้นกึ่งแล้วจนจนถึงที่สุด(อุปหัจจะปรินิพพาน)" สารีบุตร นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๒ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกติ วินิบาต

๓. สารีบุตร บุคคลบางคนในกรณีนี้ "เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล ทำได้เต็มทีในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา" เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป บุคคลนั้นเป็น "อนาคามีผู้จะปรินิพพาน โดยไม่ต้องใช้ความเพียรเรี่ยวแรง (อสังขารปรินิพพายี)" สารีบุตร นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๓ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต

๔. สารีบุตร บุคคลบางคนในกรณีนี้ "เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล ทำได้เต็มทีในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา" เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่าง ในเบื้องต้นให้สิ้นไป บุคคลนั้นเป็น "อนาคามีผู้จะปรินิพพาน โดยต้องใช้ความเพียรเรี่ยวแรง(สังขารปรินิพพายี)" สารีบุตร นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๔ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต

๕. สารีบุตร บุคคลบางคนในกรณีนี้ "เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล ทำได้เต็มทีในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา" เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่าง ในเบื้องต้นให้สิ้นไป บุคคลนั้นเป็น "อนาคามีผู้มีกระแสในเบื้องบนไปถึงอกนิภฐภพ(อุทังโสโตอกนิภฐคามิ)" สารีบุตร นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๕ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต

๖. สารีบุตร บุคคลบางคนในกรณีนี้ "เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา" เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่างให้สิ้นไป และเพราะมีราคะ โทสะ โมหะเบาบางน้อยลง เป็น "สกทาคามี" ยังจะมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ สารีบุตร นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๖ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต

๗. สารีบุตร บุคคลบางคนในกรณีนี้ "เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา" เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่างให้สิ้นไป บุคคลนั้นเป็น "โสดาบันผู้มีพืชหนเดียว (เอกพิจิ)" คือจักเกิดในภพแห่งมนุษย์หนเดียวเท่านั้น แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ สารีบุตร นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๗ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต

๘. สารีบุตร บุคคลบางคนในกรณีนี้ "เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณ ในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา" เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่างให้สิ้นไป บุคคลนั้นเป็น **โสดาบันผู้ต้องท่องเที่ยวไปสู่สกุล ๒ หรือ ๓ ครั้ง (โกลังโกละ)** " แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกขีได้ สารีบุตร นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๘ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต

๙. สารีบุตร บุคคลบางคนในกรณีนี้ "เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณ ในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา" เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่างให้สิ้นไป บุคคลนั้นเป็น **โสดาบันผู้ต้องท่องเที่ยวไปในเทวดาและมนุษย์อีก ๗ ครั้งเป็นอย่างมาก (สัตตักขัตตุปรมโสดา)** " แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกขีได้

สารีบุตร นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๙ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต

สารีบุตร ปริพาชกัลลธิอื่น ยังอ่อนความรู้ไม่ฉลาด จักรู้ได้อย่างไรกันว่า ใครมีเชื้อเหลือ ใครไม่มีเชื้อเหลือ สารีบุตร บุคคล เหล่านี้แลที่มีเชื้อเหลือ ๙ จำพวก เมื่อตายไป ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต

" สารีบุตร ธรรมปริยายข้อนี้ ยังไม่เคยแสดงให้เห็นปรากฏ แก่หมู่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายมาแต่กาลก่อน ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า? เพราะเราเห็นว่า ถ้าเขาเหล่านั้นได้ฟังธรรมปริยายข้อนี้แล้ว จักพากันเกิดความประมาท หนึ่งเล่า ธรรมปริยาย เช่นนี้เป็นธรรมปริยายที่เรากล่าวต่อเมื่อถูกถามเจาะจงเท่านั้น ดังนี้แล" (61)

(61) อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต 23/12/431-435 สอุปาทิเสสสูตร

ความถือมั่นด้วยทฤษฎี ย่อมไม่เป็นอาการที่ก้าวล่วง โดยง่ายเลย
การถึงความตกลงในธรรมทั้งหลายแล้วถือมั่น
ก็ไม่เป็นอาการที่ก้าวล่วง โดยง่าย
เพราะฉะนั้น ในความถือมั่น นรชน ย่อมสละธรรมบ้าง ยึดถือธรรมบ้าง

สมณพราหมณ์เหล่านั้น ละคั้น อาศัยพลัง ไปตามความแสวงหา
ย่อมไม่ข้ามกิเลสเครื่องเกี่ยวข้อได้
สมณพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมจับถือ ย่อมละเหมือนลิงจับและละกิ่งไม้เบื้องหน้าคั้นนั้น

พระอรหันต์นั้นล่วงแดนแล้ว ลอยบาปแล้ว รู้และเห็นแล้วไม่มี
ความยึดถือ ไม่มี ความกำหนดในกามคุณเป็นที่กำหนด ไม่กำหนด
ในสมบัติอันเป็นที่คลายกำหนด ไม่มี ความยึดถือว่าสิ่งนี้ยอดเยี่ยม

ชั้นตุนยึดถืออยู่ในทฤษฎีทั้งหลายว่า สิ่งนี้ยอดเยี่ยม
ยอมทำสิ่งใดให้อิ่งใหญ่ในโลก ชั้นตุนนั้นกล่าว สิ่งทั้งปวงอื่น
จากสิ่งนั้นว่าแล้ว เพราะเหตุนั้นชั้นตุน ย่อมเป็น
ผู้ไม่ล่วงพ้นวิเวกทั้งหลายได้

นรชนละตนแล้วไม่ถือนั้น ไม่ทำนิตยแม่ในเพราะญาณ
เมื่อชนทั้งหลายแตกกัน นรชนนั้นก็ไม่ถึงเข้าพวกด้วย
ไม่ถึงเฉพาแม้ซึ่งทฤษฎีอะไร